

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова:

АНДРОНОВ Володимир Анатолійович, проректор з наукової роботи – начальник науково - дослідного центру Національного університету цивільного захисту України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор.

Заступник голови:

УДЯНСЬКИЙ Микола Миколайович, начальник факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент.

Члени комітету:

АРТЕМЄВ Сергій Робленович, завідувач кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки факультету техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент.

ДАНІЛІН Олександр Миколайович, начальник кафедри наглядово-профілактичної діяльності факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент.

ОТРОШ Юрій Анатолійович, начальник кафедри пожежної профілактики в населених пунктах факультету пожежної безпеки Національного університету цивільного захисту України, доктор технічних наук, професор.

СОБИНА Віталій Олександрович, начальник кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент.

ТЮТЮНИК Вадим Володимирович, начальник кафедри управління та організації діяльності у сфері цивільного захисту факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, доктор технічних наук, професор.

ШЕВЧУК Олександр Русланович, начальник кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат наук з державного управління.

Технічний секретар:

ГАРБУЗ Сергій Вікторович, доцент наглядово-профілактичної діяльності факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування та ліквідація їх наслідків. Матеріали круглого столу (вебінару). – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 23 лютого 2023. – 251 с.

Організаційний комітет (редакційна колегія) не несе відповідальності за зміст та стилістику матеріалів, представлених у збірнику.

© Національний університет
цивільного захисту України, 2023

Олейник О.С., Отрош Ю.А., Петухова О.А. Моделювання можливої зони задимлюваності в зруйнованому укритті	58
Пирогов О.В., Васильєв А.А., Цибулько А.В. Якісний збір та фіксація інформації про пожежу як запорука успішного її розслідування	60
Полупан В.А., Рашкевич Н.В. Особливості розповсюдження продуктів загоряння	62
Рубан А.В. Порядок ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки	64
Рябінін І.М., Климчук Д.В. Експертна класифікація вибухів за предметом дослідження	66
Савченко О.В., Удянський М.М. Напрями реформування і розвитку системи державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки України	68
Савченко О.В., Удянський М.М., Медведєва Д.О. Новели у законодавстві щодо підвищення відповідальності за самовільне випалювання рослинності	69
Самойленко Д.О., Данілін О.М. Актуальність вогнезахисту будівельних конструкцій	70
Сахновська В.М. Екологічна безпека та стійкі системи водовідведення під час НС в умовах воєнного стану	72
Сидоренко В.Л., Пруський А.В., Єременко С.А., Демків А.М. Аналіз чинників, що впливають на стійку роботу об'єктів критичної інфраструктури під час НС	74
Сильченко Д.О., Данілін О.М. Актуальність проектування громадських будівель та споруд з урахуванням потреб маломобільних груп населення	76
Трегубов Д.Г., Слепужников Є. Д., Чиркіна М.А. Дослідження конденсованих хімічних систем, схильних до самовільного виникнення горіння	78
Усачов Д.В., Кононович В.Г. Аналіз сучасних методів захисту об'єктів критичної інфраструктури під час воєнного стану	80
Щолоков Е.Е. Аналіз безпеки евакуації з висотних будівель	82
Тематичний напрямок 2 «РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЯ ЇХ НАСЛІДКІВ»	
Абрамов Ю.О., Собина В.О. Вимоги до спеціальних споруд для підготовки пожежних – рятувальників до дій за призначенням	84
Белюченко Д.Ю., Нанкова В.С. Оцінка ефективності оперативних дій першим рятувальним підрозділом	86
Грищенко Д.В., Виноградов С.А. Щодо застосування модифікованих добавок у складі компресійної піни	88
Демент М.О. Евакуація потерпілого з висотного об'єкту із застосуванням спеціального оснащення	90
Калиновський А.Я., Семків В.О. Забезпечення оцінки технічного рівня протипожежної техніки нового покоління	92
Кірсенко Д.І. Європейський досвід організації системи цивільного захисту	94
Kovalev Alexander Modern methods of atmospheric composition control	96
Коваленко Р.І. Проблеми організації гасіння пожеж на територіях з наявною мінною небезпекою	98
Ковальов П.А. Характер можливих хімічних надзвичайних ситуацій	100
Кривошей Б.І., Калиновський А.Я. Дорожньо-транспортні пригоди як один із видів надзвичайних ситуацій техногенного характеру	102
Кулаков О.В. Забезпечення надійності електропостачання об'єктів в умовах блекауту	104
Лінчевський Є.А., Куценко Л.М., Калиновський А.Я. Актуальність розробки і досліджень способу розрахунку робочих поверхонь роторів і корпусів гвинтових насосів МУАНО	106

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНДЕНСОВАНИХ ХІМІЧНИХ СИСТЕМ, СХИЛЬНИХ ДО САМОВІЛЬНОГО ВИНИКНЕННЯ ГОРІННЯ

*Трегубов Д.Г., к.т.н., НУЦЗ України
Слепужніков Є.Д., к.т.н., НУЦЗ України
Чиркіна М.А., к.т.н., доц., НУЦЗ України*

Сумісне перевезення деяких хімічних речовин, порушення нормативних вимог їх зберігання, виникнення аварійних ситуацій можуть призводити до самовільного виникнення горіння. Такий ефект використовують й навмисно для створення паливних сумішей. Їх використовують у ракетній техніці та при розробці рідинних металевих засобів. В залежності від необхідності наявності окисника та джерела запалювання, небезпеки самозагоряння для них застосовують поняття [1, 2]: 1) монопаливо або монергол; 2) біергол, діергол, пропергол або гіпергол.

Монопаливо на каталізаторі розкладається з вибухоподібним утворенням газу, який виконує певну роботу. Це можуть бути вибухонебезпечні сполуки, що мають кисень для свого окиснення, та нестійкі ендотермічні сполуки, що розкладаються з виділенням газів та енергії [1]. Більшість з таких речовин є токсичними, наприклад: нітрометан NM, н-пропілнітрат, етиленоксид, закис азоту, гідразин N_2H_4 (з іридієвим каталізатором), дінітрати діетиленгліколю, триметиленгліколю, 1,3-пропандіолу, пропіленгліколю (паливо Отто). Менш токсичними, але схильними до розкладання за час зберігання, є нітрат гідроксиламонію (HAN, $NH_3(NO_3)_2$, AF-M315E) та Aurol (концентрований пероксид водню H_2O_2 86%, каталізатор Pt та ін.). Серед рідких вибухових речовин (ефіри нітратної кислоти: нітрогліцерин, нітрогліколь, дінітрати діетиленгліколю, триетиленгліколю тощо; нітроалкани: тринітрометан, NM, тетранітрометан TNM, нітроетан та ін.) NM та чистий TNM менш чутливі. Нітрометан у США брали для моделювання ядерних вибухів (проект «pregondola»).

У системі «діергол» паливо та окисник реагують з утворенням гарячого газу. З них гіперголічні системи займаються самі, окисник зберігається в герметично в капсулі, яку для ініціювання реакції необхідно пошкодити; інші – потребують піротехнічного або електричного запалювання. Але більшість гіперголічних систем має корозійну активність, токсичність та канцерогенність. У системі паливом можуть виступати: спирти, вуглеводні, анілін, гідразин, диметилгідразин, рідкий водень, рідкий аміак. Типовими окисниками виступають: рідкий кисень, нітратна кислота HNO_3 , H_2O_2 , чотириокис діазоту (N_2O_4 , висока корозійна активність), рідкий фтор, трифтористий азот, TNM, трифтористий хлор.

Відомі наступні діерголічні системи: вуглеводень (анілін, гас, метанол + гідразин, гідразингідрат $(NH_2)_2 \cdot H_2O$ тощо) + концентрований H_2O_2 (іноді на каталізаторі); несиметричний диметилгідразин UDMH + N_2H_4 50/50 %; NM + TNM; органічні речовини + TNM; монометилгідразин MMH + оксид нітрогену MON; пальне + закис азоту; панкластити містять N_2O_4 (NTO) + сірковуглець H_2S , пентаборан, діборан, N_2H_4 , монометилгідразин, нітробензол (30,2 %), бензол (18,2 %), толуол, бензин; хельгофіти (вибухові речовини Шпренгеля) з концентрованої HNO_3 + дінітробензол, дінітрохлорбензол, аніліни, ксилідини, аміни; червона димляча HNO_3 (RFNA) + скипидар, анілін, UDMH, тетраметилетилендіамін, фурфуриловий спирт або біла WFNA + фурфуриловий спирт; трифторид хлору (ClF_3) + усі відомі палива (горить навіть бетон і гравій); рідкий кисень + гас.

Складні й багатокомпонентні системи: гас + HNO_3 + фосфор + сірковуглець; суміш TG-02 – триетиламін + ксилідин 50/50 + HNO_3 (або N_2O_4); оксилквіти – насичені киснем рідинно-тверді пористі композиції (використовують відразу після просочування);

ізопропілнітрат + магній; склад C-Stoff – гідразингідрат + метанол + вода + концентрований H_2O_2 , $(\text{NH}_2)_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ + нітрат амонію NH_4NO_3 50/50 %;

Гіперголічні системи здатні до самозапалювання. Окисниками при цьому є перманганат калію KMnO_4 , хромовий ангідрид, селітри, хлорати, перхлорати, сірчана кислота H_2SO_4 , HNO_3 , рідкий, стиснутий кисень або повітря, хлор, вода, H_2O_2 . Відомі наступні гіперголічні системи: фосфор + H_2S ; триетилалюміній + триетилборан + рідкий кисень; лужні метали, їх гідриди, карбіди + вода; стиснутий кисень + масло; скипидар або діетиловий ефір на пористій речовині (бумага, вата) + хлор; чотирихлористий етан $\text{C}_2\text{H}_2\text{Cl}_4$ (та CBr_4 , CCl_4 за $t = 70^\circ\text{C}$; усі сполуки токсичні) + калій; пероксид натрію Na_2O_2 + порошок алюмінію або тирса, вугілля, сірка + крапля води; Na_2O_2 + спирти або діетиловий ефір, анілін, скипидар, оцтова кислота; селітри, хлорати, перхлорати + H_2SO_4 або HNO_3 ; UDMH + N_2O_4 ; хромовий ангідрид + спирти або альдегіди, прості та складні ефіри, метилдіоксан, оцтова, пеларгонова, нітрилакрилова кислоти, ацетон; гліцерин $\text{C}_3\text{H}_5(\text{OH})_3$ або етиленгліколь + KMnO_4 ; скипидар або етиловий спирт + концентрована HNO_3 .

Досліджено деякі стехіометричні суміші з наведених систем на можливість найлегшого загоряння за аварійного змішування: натрій + вода, гліцерин + KMnO_4 , карбід кальцію CaC_2 + вода. Досліди проводили на 1 г. головної речовини. Натрій потребує 0,78 г. води, технічний CaC_2 – 0,5 г. води, гліцерин – 4,84 г. KMnO_4 .

Натрій реагує швидко, тому вода у стехіометричній концентрації не встигає втрачатися з зони реакції, а тепло накопичується. У ході реакції утворюється газ – водень (0,5 л), він має малу теплоємність, тому швидко нагрівається і не зважаючи на велику температуру самоспалахування (571°C) швидко загоряється. Для цього витрачається 0,25 л кисню, тобто 1,2 л повітря. При цьому утворюється 1,44 л продуктів горіння (H_2O у суміші з азотом повітря). Цей об'єм збільшується пропорційно коефіцієнту зростання температури до температури полум'я. Температура конденсованої зони реакції у досліді досягла 1500°C .

Гліцерин реагує швидко з запалюванням, має велику температуру кипіння тому повільно втрачається з зони реакції шляхом випаровування. Порошкоподібний стан KMnO_4 сприяє швидкому протіканню реакції та є тимчасовим середовищем накопичення тепла. При цьому утворюється 1,35 л суміші CO_2 та H_2O у газоподібному стані без врахування нагріву у зоні реакції.

CaC_2 у досліді за стехіометричної кількості води не дав самозапалювання. Тим не менш, ця система здатна його ініціювати і розрахунки це підтверджують [1]. Негативний ефект досліду можна пояснити тим, що одиничний кусок CaC_2 реагував лише по зовнішній поверхні, а тому не інтенсивно. При цьому вода встигала випаровуватись та флегматизувати ацетилено-повітряну суміш та для завершення реакції її вже не вистачало. Крім того, за тривалий час реакції ацетилен встигав розсіюватися і біля нагрітої зони реакції не утворювалися вибухонебезпечні концентрації. Тоді самозапалювання все ж таки могло статися за дрібнодисперсного CaC_2 , що прискорило б усі процеси та зменшило втрати.

У подальших дослідженнях для врахування втрат буде проведено оптимізацію кількості рідкого реагенту за параметром «максимальна температура зони реакції».

ЛІТЕРАТУРА

1. Трофімов І., Бойченко С., Ландар І. Огляд сучасного стану і перспектив використання ракетних палив. *Наукоємні технології*, 2020. № 4 (48). С. 521–533.
2. Meyer R., Köhler J., Homberg A. *Explosives*. Weinheim: VCH, 2016. 442 p.
3. Тарахно О. В. та ін. Основні положення процесу горіння. Харків: НУЦЗУ, 2020. 408 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/11382>.